СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ – 30 ГОДИНИ СЛЕД НАЧАЛОТО НА ПРОМЕНИТЕ

Свищов, 22 ноември 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 75 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2020

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Иван Марчевски – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ - Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Доц. д-р Тодор Кръстевич – Зам. ректор „Научноизследователска и проектна дейност“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Любка Илиева

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Поля Ангелова
Проф. д-р Маргарита Богданова
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Любка Илиева

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-1815-6

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

Напълно автоматизирания луксозен комунизъм – опит за подмяна на идеологията с технология
Проф. д.н. Борислав Борисов, докт. Дмитрий Лем 7

Бюджетно осигуряване на националната сигурност – състояние и тенденции за периода 2010 – 2019 г.
Проф. д-р Андрей Захариев, ас. д-р Стефан Станимиров, докт. Русалин Русалинов.....18

За информационното общество в България – 30 години след началото на промените
Проф. д-р Йордан Василев 27

Човешките ресурси в здравеопазването (2009-2019 г.)
Доц. д-р Анастасия Марчева, гл. ас. Милена Владимирова.....35

Реформата в българското данъчно облагане и икономиката в сянка
Доц. д-р Валентин Милинов 43

Надзор върху застрахователната дейност в България в контекста на защитата на интересите на застрахованите
Доц. д-р Венцислав Василев 51

Българската икономика преди и след 30 години: източници на растежа
Доц. д-р Вера Пиримова 58

Глобализацията на съвременната икономика и мястото на България в нея
Доц. д-р Людмил Несторов 67

Осигурително-технически аспекти на взаимовръзката „вход – изход“ през призмата на адекватността и еквивалентността на пенсионноосигурителната система в България
Доц. д-р Пламен Йорданов, докт. Жанета Ангелова 76

Застраховането като възможност за осигуряване на допълнителен доход на хората в надработоспособна възраст
Доц. д-р Румен Ерусалимов 84

Конвергенция на финанси и застраховане в България –
проявления, тенденции, възможности
Доц. д-р Стоян Проданов.....93

Анализ на показателите за капиталова адекватност на банките
в България през периода 2007 – 2018 г.
Гл. ас. д-р Аглика Кънева 102

Еволюция на държавния надзор върху застрахователната
дейност в България
Гл. ас. д-р Анелия Панева 113

30 години пазарна икономика в България: ефекти върху заетостта
Гл. ас. д-р Елка Сярова.....121

Оценка състоянието на задлъжнялостта в подсектор
„Местно самоуправление“
Гл. ас. д-р Петко Ангелов, докт. Силвия Заркова.....129

Развитие и усъвършенстване на институционалната структура
на пазара на труда в България
Гл. ас. д-р Таня Илиева 137

Пъзел с изменчивостта – методология за тестване на БФБ
Гл. ас. д-р Цвета н Павлов 144

Осигуряване в Универсален пенсионен фонд – състояние
и възможности
Ас. д-р Йордан Йорданов.....153

Инвестирането във ВЕЦ като важен възобновяем енергиен източник
в България
Ас. д-р Стефан Станимиров, докт. Мирослав Костадинов.....161

Мястото на преките чуждестранни инвестиции
в българската икономика
Ас. Елица Петкова.....168

Парите – начален и краен стимулатор и ограничител на банковото
външнотърговско посредничество (Финансово-правни аспекти)
Ас. Игнат Папазов 177

Стрес тестовете на българската банкова система в контекста
на регулаторните изисквания на Базел III
Докт. Беатрис Любенова 184

Инвестиционните банки и ипотечните облигации
Докт. Борислав Киров 196

Презастраховането като инструмент за управление на риска
Докт. Вахан Бохосян 205

Отражение на петролните ценови шокове върху световната
икономика
Докт. Даниел Тунчев 211

Българският модел на системата „бонус-малус" и поредното
предизвикателство пред застрахователните компании
Докт. Михаела Монова 220

Проблеми и предизвикателства пред холдинговите дружества
в България
Докт. Теодора Цветкова 228

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

Същност и възможности за счетоводно отчитане
на специализираните пенсионни резерви в пенсионноосигурителните
дружества
Проф. д-р Атанас Атанасов 239

Съвременната агростатистика в България – началото
Проф. д-р Поля Ангелова 247

Стандартизация на счетоводството в предприятията от публичния
сектор в Република България
Доц. д-р Венцислав Вечев 255

Значими изменения в счетоводството в резултат на настъпилите
социално-икономически промени през последните 30 години
Доц. д-р Галина Чиприянова 261

Структурните промени в българската икономика и влиянието им
върху външната търговия и икономическия растеж
Доц. д-р Красимира Славева 270

Първи период в развитието на статистическия анализ
на „Отдалечени наблюдения“ ("OUTLIERS")
Доц. д-р Любомир Иванов **281**

Оценка на достъпа до интернет в дейността на предприятията
Доц. д-р Маргарита Шопова **288**

Стопански счетоводен анализ на ефективността и финансовата
стабилност на предприятието
Доц. д-р Марко Тимчев **296**

Правни аспекти на трансферното ценообразуване при данъчно
облагане в Р България
Доц. д-р Пенко Димитров **305**

Дуално или триално обучение по контролни дисциплини във висшето
образование – проблеми и предимства
Доц. д-р Пепа Стойкова **313**

Сравнителен анализ на финансирането на висшето образование
в страните от Европейския съюз
Доц. д-р Пламен Петков **324**

Предизвикателства пред одиторите в контекста на разширеното
докладване
Доц. д-р Силвия Костова **333**

Оценката на риска при извадковото изучаване в одита
Доц. д-р Стела Касабова **341**

Развитие на контрола върху акцизите през последните 30 години
Гл. ас. д-р Жельо Желев **347**

Мрежов модел за пътуване в България с БДЖ при планиране
на маршрут за пътуване с прикачване
Гл. ас. д-р Миглена Иванова **355**

Счетоводната професия в перспектива – умения и компетенции
Гл. ас. д-р Радосвета Кръстева-Христова **364**

Оценка на икономическото сближаване между областите в България
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов **371**

Проблеми при прилагането на разширения критерий на Дики-Фулър
Ас. д-р Евгени Овчинников 379

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

Comparative Analysis of the Competitiveness of the Balkan Countries
Prof., PhD Lyubcho Varamezov.....387

Lean Management във висшето образование
Проф. д-р Маргарита Богданова 394

Стратегическият маркетингов мениджмънт – перспектива
за развитие на туристическите бизнес организации в България
Доц. д-р Ваня Григорова 403

Приложение на Big Data анализа за защита на информацията
Доц. д-р Веселин Попов, доц. д-р Петя Емилова 411

Проблемът с текучеството на персонала в българските предприятия
Доц. д-р Галина Захариева, докт. Дритон Сюлча.....419

Управление на преживяванията на персонала – фактор
за организационно развитие
Доц. д-р Ирена Емилова, гл. ас. д-р Милен Динков.....427

Подобряване на отрасловата свързаност чрез изграждане
на железопътния участък по коридор № 9
Доц. д-р Камен Петров, докт. Радослав Костев 436

Потенциал на индустриалния интернет за нещата за подобряване
на производствените процеси
Доц. д-р Наталия Маринова 445

Професионалното обучение и особености на системата
за професионално образование и обучение
Доц. д-р Христо Сирашки 453

Повишаване качеството на обслужване на клиенти чрез въвеждане
на нови технологии в търговията
Гл. ас. д-р Венцислава Минкова.....465

Предимства на гъвкавото управление на проекти и въздействието върху проектния риск
Гл. ас. д-р Евелина Парашкевова.....473

Социално-икономически промени - управленски аспекти
Гл. ас. д-р Елена Йорданова 481

Приложение на web 2.0 технологиите за споделяне на научни изследвания, ресурси и резултати
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова.....487

Съвременни предизвикателства пред управлението на регионалното развитие в Република България
Гл. ас. д-р Методи Иванов.....495

Маркетингови комуникации на българския бизнес в дигитална среда
Гл. ас. д-р Мирослава Ценкова 502

Местното самоуправление в България – някои основни постановки
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов 510

Степен на интегрираност на приоритетите за интелигентна специализация в плановите документи
Ас. д-р Мариела Стоянова 518

Концепция за многостепенно управление: възникване, развитие, перспективи
Докт. Димитрина Проданова.....524

Развитие на електронната търговия в България през последните 30 години
Докт. Михаела Маркова.....533

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

Устойчивост в развитието на туризма в националната бизнес среда
Проф. д.ик.н. Таня Горчева 543

Българската индустрия – тридесет години по-късно
Проф. д-р Анета Денева.....551

Подпомагане на доходите на производителите от аграрния сектор
Доц. д-р Виолета Блажева 560

Съвременни измерения на управлението на талантите
Доц. д-р Искра Пантелеева 566

Значение на инфраструктурните коридори за регионалното икономическо развитие на България
Доц. д-р Камен Петров 574

Изследване на възможностите за развитие на туристическа дестинация „Свищов“
Доц. д-р Любка Илиева 583

Градско земеделие – алтернатива или необходимост
Доц. д-р Марина Николова 592

Теоретико-приложни аспекти на мърчандайзинга в българската търговска практика
Доц. д-р Петранка Мидова 603

Туристическите агенти, резервационните услуги на туроператорите и свързаните с тях дейности в България 30 години след началото на промените
Доц. д-р Петя Иванова 611

Изследване необходимостта от придобиване на търговски умения по женско предприемачество
Доц. д-р Светослав Илийчовски, доц. д-р Теодора Филипова 618

Бизнес среда и предприемаческа дейност на българските пивоварни предприятия
Доц. д-р Сергей Найденов 626

Атрибутивно анализиране на асортиментното разнообразие в точките на продажби
Доц. д-р Симеонка Петрова 634

Периодът на прехода – 30 години растеж на регионалните дисбаланси
Доц. д-р Тихомир Личев 642

Социална работа и социално предприемачество
Гл. ас. д-р Ваня Ганева 652

Анализ на сезонността в търговията
Гл. ас. д-р Венцислав Перков 660

Разкриване на нефинансова информация от големите български държавни предприятия
Гл. ас. д-р Емил Николов 667

Подходи за управление на риска в търговските предприятия
Гл. ас. д-р Зоя Иванова 676

Проблеми и предизвикателства пред развитието на туризма в България
Гл. ас. д-р Любомира Тодорова 684

Развитие на туристическа дестинация България като част от интернационалния туристически пазар
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 690

Анализ на предприемаческите нагласи в България
Ас. д-р Ивайло Костов 698

Устойчиво развитие на българската индустрия
Докт. Айтен Сабри 706

Значение на пътната инфраструктура като фактор за подобряване състоянието на горскостопанските предприятия
Докт. Руслан Коларов 714

Анализ на възможни решения за преодоляване на височинните ограничения и ограниченията в газенето през канала море-езеро за по-големи плавателни съдове създавани от Аспарухов мост
Инж. Дойчин Ников, Красимира Вангелова 722

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ – 30 ГОДИНИ СЛЕД НАЧАЛОТО НА ПРОМЕНИТЕ

Свищов, 22 ноември 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 75 години от създаването на Съюза на учените в България

ISBN 978-954-23-1815-6

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

740

ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО (2009-2018)

Доц. д-р Анастасия Марчева, СА „Д. А. Ценов“- Свищов,
e-mail: a.marcheva@uni-svishtov.bg
Гл. ас. Милена Владимирова, дм, София,
Национален център по Обществено здраве и анализи,
e-mail: milena_vladimirova@abv.bg

Резюме: *Изследването на човешките ресурси в здравеопазването е необходимо за диагностиране на управленските, финансовите и социално-икономическите проблеми, възникващи при тяхното формиране и развитие. Мобилност и недостиг на висококвалифицирани специалисти са характерни за върха на пирамидата. Значителен е недостигът в средните и ниски нива на пирамидата от професионалисти по здравни грижи и някои немедицински специалности. И в двата случая се наблюдават вътрешни и външни дисбаланси, най-често породени от засилена миграция към икономическите центрове на страната или към страни с висок жизнен стандарт.*

Ключови думи*: здравеопазване; човешки ресурси; равнище и структура на заплатите.*

JEL: *I1; J21; J31.*

HUMAN RESOURCES FOR HEALTH (2009-2018)

Anastasiya Marcheva, Assoc. prof., PhD, D. Tsenov Academy of
Economics, e-mail: a.marcheva@uni-svishtov.bg
Milena Vladimirova, Assist. prof., PhD, National Center of Public
Health and Analyses, E-mail: milena_vladimirova@abv.bg

Abstract: *The study of human resources in health care is necessary to diagnose the managerial, financial and socio-economic problems that arise in their formation and development. The mobility and shortage of highly qualified specialists are characteristic of the top of the pyramid. There is a significant shortage in the medium and low levels of the pyramid of healthcare professionals and some non-medical majors. In both cases, there are internal and external imbalances, most often caused by increased migration to economic centers in the country or to countries with a high standard of living.*

Key words: *health; human resources; wage level and structure.*

JEL: *I1; J21; J31.*

Периодът 2009-2018 г. се характеризира с намаляване на населението на България със 7.38%, намаление на наетите лица по трудово правоотношение в страната с 3,53%, увеличение на наетите лица в Хуманно здравеопазване н социална работа (ХЗСР) е 5.91%, Хуманно здравеопазване (ХЗ) - 5.11% и в Медико-социални грижи с настаняване и социална работа без настаняване (МСГНСР) - 8.88% (табл. 1).

Таблица 1

Население и Средно списъчен брой на наетите лица по трудово и служебно правоотношение по икономически дейности (А38, А21) в България за периода 2009-2018 г.

Година	Средно-годишно население	Наети лица общо в страната	Наети лица в Хуманно здравеопазване и социална работа		
			Общо	Хуманно здравеопазване	Медико-социални грижи с настаняване и социална работа без настаняване
2009	7585131	2404633	131169	103179	27990
2010	7534289	2242607	130335	104244	26091
2011	7348328	2242488	132838	104175	28663
2012	7305888	2218718	133397	104945	28452
2013	7265115	2226403	136480	106945	29535
2014	7223937	2240544	136837	107580	29257
2015	7177991	2254768	136959	108300	28659
2016	7127822	2277345	138016	108538	29478
2017	7075947	2308129	138636	108705	29931
2018	7025037	2319762	138923	108448	30475

Население: https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=1089

Средно списъчен брой на наетите лица https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=323

Независимо, че през 2018 г. се наблюдава увеличение на дела на наетите лица по трудово и служебно правоотношение в ХЗСР в общо наетите лица в страната,то е свързано с определени колебания - нарастване от 5,45% (2009 г.) до 6,13% (2013 г.), след което намалява до 5.99% (2018 г.). Изменението в дела на наетите лица в ХЗ е от 4,29% (2009 г.) до 4,8% (2013-2015 г.), след което намалява до 4,67% (2018 г.), а в МСГНСР това изменение е от 1,25% (2009 г.) до 1,32% (2013-2015 г.), след което намалява до 1,31% (2018 г.).

В таблица 2 е представено изменението на броя на наетите лица в двата в двете дейности осъществявани в Хуманно здравеопазване и социална работа в резултат от промяната на форманта на собственост.

Намаление на средно списъчен брой на наетите лица по трудово и служебно правоотношение за периода 2009-2018 г. в обществения сектор се наблюдава както в Хуманното здравеопазване (9,49%), така и в Медико-социални грижи с настаняване и социална работа без настаняване (7,66%).

Таблица 2

Средно списъчен брой на наетите лица по трудово и служебно правоотношение в България в Хуманно здравеопазване и социална работа по форма на собственост за периода 2009-2018 г.

Година	Хуманно здравеопазване			Медико-социални грижи с настаняване и социална работа без настаняване		
	Обществен сектор	Частен сектор	Дял на наетите в обществения сектор (%)	Обществен сектор	Частен сектор	Дял на наетите в обществения сектор (%)
2009	79527	23652	77.08	27151	839	97.00
2010	79642	24602	76.40	25016	1075	95.88
2013	78520	28425	73.42	27454	2081	92.95
2014	77548	30032	72.08	26747	2510	91.42
2015	76850	31450	70.96	26184	2475	91.36
2016	75360	33178	69.43	26548	2930	90.06
2017	74230	34475	68.29	26781	3150	89.48
2018	73297	35151	67.59	27225	3250	89.34

https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=358

Съотношението между наетите лица в обществения спрямо частния сектор през 2009 и 2018 г. се променя както следва: в ХЗСР от 4,46:1 на 2,62:1; в ХЗ от 3,36:1 на 2,09:1; в МСГНСР от 32,36:1 на 8,38:1.

В таблица 3 са представени заетите лица по възрастови групи и пол. През десетгодишния период възрастовата структура за заетите лица се влошава. Най-малки са измененията в групата 18-24 г. - увеличение от 0.31%, следвана от групата 25-34 г. - намаление от 0.42%. Значителни са измененията в групите 35-44 г. - намаление от 9.4%; 45-54 г. - намаление от 3.55%; 55 и повече години - увеличение от 13.18%.

През десетгодишния период възрастовата структура за заетите лица се влошава. Най-малки са измененията в групата 18-24 г. - увеличение от 0.31%, следвана от групата 25-34 г. - намаление от 0.42%. Значителни са измененията в групите 35-44 г. - намаление от 9.4%; 45-54 г. - намаление от 3.55%; 55 и повече години - увеличение от 13.18%.

Таблица 3

Заети лица в Здравеопазване и социални дейности по възраст и пол в периода 2009-2018 г. (хил.)

Година	Общо	Възрастови групи (години)					Пол	
		15-24	25-34	35-44	45- 54	55 и повече	Мъже	Жени
2009	164.1	2.1	20.7	46.1	55.8	39.2	33.4	130.7
2010	157.9	1.6	22.8	39.4	52.6	41.4	31.4	126.4
2011	153.2	2.0	22.5	39.5	46.5	42.7	29.6	123.6
2012	145.0	1.7	16.8	34.0	46.5	46.1	31.1	113.9
2013	153.4	2.9	15.4	34.6	48.5	52.1	31.8	121.6
2014	163.3	2.0	17.9	38.0	50.0	55.3	34.1	129.2
2015	162.6	1.7	18.4	36.8	51.1	54.7	33.6	129.0
2016	161.3	1.1	19.3	34.7	48.2	58.0	34.3	127.0
2017	164.8	1.4	21.6	35.8	45.7	60.3	33.6	131.2
2018	163.2	2.6	19.9	30.5	49.7	60.5	33.7	129.5

https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=864

За Здравеопазване и социални дейности е характерно преобладаването на заетите жени, чиито дял за разглеждания период е границите от 78,6% (2012 г.) и 80,7% (2011 г.), като в началото и в края на периода делът е съответно 79,6% и 79,4%. Тази тенденция е характерна за основните групи медицинските специалисти по здравни грижи (акушерки, медицински сестри).

В таблица 4 в три измерения е представено изменението на наети лица по трудово и служебно правоотношение в Здравеопазване и социални дейности (А38) общо и по пол (брой, дял и изменение спрямо предходната година).

Независимо от това, че трудът в ХЗСД е феминизиран, се наблюдава намаление в съотношението между жени и мъже, като през 2018 г. съотношението е 3,82:1 в ХЗСД, 3,48:1 в ХЗ и 5,55:1 в МСГНСР.

Увеличаването на наетите мъже през периода 2009-2018 г. е видно и от увеличението, което се пада 1% на наетите лица в ХЗСР, то е 1,53%, докато при наетите жени е 0,57%, като в ХЗ увеличението е 1,71% при мъжете и 0.80% при жените, а в МСГНСР увеличението е 1.18% при мъжете и 0.97% при жените.

В периода 2009-2018 г. се наблюдава изключително неравномерно изменение спрямо предходната година, докато при наетите мъжете се наблюдава само увеличение, то при наетите жени през 2010 г. намалението е от 887, а през 2011 и 2013 г. се наблюдават значителни увеличения от 1882 и 2365.

Таблица 4

Наети лица по трудово и служебно правоотношение в Здравеопазване и социални дейности (А38) и пол, 2008-2018 г.

Година	Общ брой			Дял (%)		Увеличение/намаление спрямо предходната година		
	общо	мъже	жени	мъже	жени	общо	мъже	жени
2009	131169	26447	104722	20.16	79.84			
2010	130335	26491	103844	20.33	79.67	-834	44	-878
2011	132838	27172	105666	20.45	79.55	2503	681	1822
2013	136480	28096	108384	20.59	79.41	3083	718	2365
2014	136837	28153	108684	20.57	79.43	357	57	300
2015	136959	28312	108647	20.67	79.33	122	159	-37
2016	138016	28550	109466	20.69	79.31	1057	238	819
2017	138636	28740	109896	20.73	79.27	620	190	430
2018	138923	28835	110088	20.76	79.24	287	95	192

https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=320

В периода 2009-2018 г. значително се променя и съотношението между наетите лица по режим на работно време – пълно и непълно работно време. Наетите лица на пълно работно време от 122518 (96,4%) достигат до 128363 (92,4%), наетите лица на непълно работно време от 3884 достигат до 10560. На 1% увеличение на общо наетите лица в ХЗСР се пада 0,26% увеличение на наетите лица на пълно работно време и 77,77% на тези на непълно работно време.

В таблица 5 са представени динамиката и структурата на медицинския персонал. През изследвания период делът на медицинския персонал в общия брой наети лица в ХЗСР намалява от 62,96% на 59,92%, като намаление спрямо предходната година се наблюдава през 2010, 2014 и 2018 г. В общия медицински персонал делът на лекарите се променя от 33,9% на 35,64%; делът на лекарите по дентална медицина нараства от 7,86% на 8,7%. През 2018 г. броят на лекарите достига 29667, като най-голям брой са били през 2017 г. (30078). При лекарите по дентална медицина нарастването на броя е с по-големи колебания, през 2018 г. техният брой достига 7240, но той е по малък от този през предходните три години (през 2017г. броят е 8355).

Като благоприятна тенденция може да се определи намаляването на населението, което се пада на един лекар и лекар по дентална медицина. От 270 (2009 г.) на 236 (2018 г.) души население на един лекар и от 1165 (2009 г.) на 967 (2018 г.) на един лекар по дентална медицина. Най-ниските стойности за периода са за 2017 г., съответно 234 и 844 души.

Таблица 5

Медицински персонал в България за периода 2009-2018 г. (брой)

Година	Лекари	Лекари по дентална медицина	Медицински специалисти по Здравни грижи	Общо медицински персонал	Дял на медицинския персонал от общия брой наети лица в ХЗСР (%)
2009	27998	6493	48099	82590	62.96
2010	27997	6355	47468	81820	62.78
2011	28411	6655	47427	82493	62.10
2013	28937	7247	48463	84647	62.02
2016	29539	8011	46930	84480	61.21
2017	30078	8355	46702	85135	61.41
2018	29667	7240	46332	83239	59.92

В таблица 6 е представена неблагоприятната тенденция в динамиката и структурата на Медицински специалисти по „Здравни грижи“ в лечебните и здравните заведения.

Таблица 6

Медицински специалисти по „Здравни грижи“ в лечебните и здравните заведения на 31.12

Година	Медицински специалисти по "Здравни грижи" в лечебните и здравните заведения на 31.12.							Общо изменение спрямо предходната година
	Общо	Фелдшери	Акушерки	Медицински сестри (всички профили)	Лаборанти (медицински и рентгенови)	Зъботехници	Други	
2009	48099	2534	3289	31961	5932	1350	3033	-279
2010	47468	2417	3247	31786	5765	1280	2973	-631
2013	48463	2467	3276	32455	5895	1656	2714	657
2014	48158	2409	3263	31917	6003	1710	2856	-305
2015	47428	2315	3274	31397	5923	1663	2856	-730
2016	46930	2255	3254	30976	5962	1592	2891	-498
2017	46702	2186	3207	30955	5979	1584	2791	-228
2018	46332	2145	3155	30589	5978	1624	2841	-370

https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=414

За периода 2009-2018 г. от 48099 в началото, те достигат до 46332 в края на периода. Техният дял в медицинския персонал намалява от 58,24% на 55,66%. Кризата, свързана с изменението в тази категория може да се определи като системна.

Делът на отделните групи медицински специалисти в групата на медицинските специалисти по здравни грижи се променя както следва: фелдшери - от 5,27% на 5,63%; акушерки –от 6,84% на 6,81%, медицински сестри – от 66,45% на 66,02%; лаборанти – от 12,33% на 12,90%, зъботехници – от 2,81% на 3,51%; други от 6,31% на 6,13%.

Като неблагоприятна се оценява запазващата се диспропорция в осигуреността на населението с медицински персонал по области и региони, което се отразява в неравенство в достъпа до здравни услуги (табл. 7). Осигуреността най-висока е в регионите и областите, в които са разположени университетски центрове и болници. България е страна, която в момента изпитва недостиг на лекари по определени медицински специалности и акушерки и медицински сестри, особено чувствителен е недостигът в отдалечените райони (Владимирова, М., Н. Данова, П. Димитров, 2018).

Таблица 7

Териториална осигуреност с медицински персонал на населението през 2018 г.

Национално и регионално ниво	Лекари	Лекари по дентална медицина	Акушерки	Медицински сестри
България	4.24	1.03	0.45	4.37
Северозападен	4.46	0.77	0.51	4.57
Северен Централен	3.35	0.77	0.39	3.81
Североизточен	3.95	0.92	0.50	3.71
Югозападен	4.44	1.23	0.48	4.42
Южен Централен	4.05	1.20	0.42	4.22

Съставена по данни на НСИ

В таблица 8 е представено неравенството в заплащането на труда на заетите в обществения и частния сектор и в двете съставляващи Хуманното здравеопазване и социална работа дейности (ХЗ и МСГНСР). По-високо заплащане са получавали наетите лиза в ХЗ през първите три години на разглеждания период, а в МСГНСР само през първата година. Съотношението между средната брутна работна заплата в обществения спрямо частния сектор се променя както следва: в ХЗ - от 1,33 (2009 г.) на 0,86 (2018 г.); в МСГНСР – от 1,03 (2009 г.) на 0,70 (2018 г.). Средната брутна работна заплата в ХЗ спрямо тази в МСГНСР общо и в обществения сектор е по-висока между 1,7 и 1,9 пъти, а в частния между 1,4 и 1,8 пъти. В значителна степен това различие се основаван на категорията на персонала, зает в тези дейности, но то не

отразява тежестта на полагания труд и поражда недоволство, изразено в различна форма (напускане на работа, миграция, стачки).

Таблица 8

Средна брутна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение в ХЗ и МСГХСР и форма на собственост (2009-2018г.)

	Хуманно здравеопазване				Медико-социални грижи с настаняване и социална работа без настаняване			
	общо	обществен сектор	частен сектор	ОС/ ЧС	общо	обществен сектор	частен сектор	ОС/ЧС
2009	8533	9043	6818	1.33	4933	4937	4812	1.03
2010	8671	8993	7629	1.18	5135	5126	5334	0.96
2011	9097	9332	8370	1.11	5128	5117	5328	0.96
2012	9914	9876	10025	0.99	5315	5304	5474	0.97
2013	10767	10630	11147	0.95	5783	5748	6240	0.92
2014	11568	11325	12199	0.93	6284	6220	6965	0.89
2015	12117	11777	12955	0.91	6683	6468	8982	0.72
2016	13029	12640	13919	0.91	7150	6968	8818	0.79
2017	14051	13500	15251	0.89	7926	7583	10847	0.70
2018	15427	14685	16996	0.86	8782	8395	12047	0.70

https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=636

Конкуренцията на пазара на здравни услуги, навлизането на чуждестранни инвеститори, преструктурирането на собствеността и мрежата от лечебните и здравните заведения са предизвикателства, които поставят нови изисквания към характеристиките на човешките ресурси в здравеопазването (Владимирова, М., Н. Данова, Ан. Марчева, 2017). Това налага нов подход към инвестициите в човешкия капитал, които да отразяват както изискванията на тяхното възпроизводство, така и постигане на удовлетвореност на потребителите на здравни услуги и обществото от крайните резултати на тяхната дейност.

Литература:

Владимирова, М., Н. Данова, Ан. Марчева. (2017). Планиране на работната сила здравеопазването – съвременен прочит. *Съвременни планови практики в България – проблеми и предизвикателства* (стр. 119-121). Свищов: АИ "Ценов".

Владимирова, М., Н. Данова, П. Димитров. (2018). Развитие на човешките ресурси в здравеопазването - измерения и предизвикателства. *Социална медицина*, N 3/4, стр. 73-76.

https://infostat.nsi.bg